

Dr. Rudolf Steiner
Dějiny lidí ve světle duchovního bádání
(Menschengeschichte im Lichte der Geistesforschung)

Šestnáct přednášek přednesených v Berlíně
mezi 19. říjnem 1911 a 28. březnem 1912

Vztah člověka k nadmyslovým světům
(Der Mensch in seinem Verhdlnis zu den übersinnlichen Welten)

1. přednáška
Berlín 19. října 1911

GA 61

VZTAH ČLOVĚKA K NADSMYSLOVÝM SVĚTŮM

Když se v současné době mluví o poznání nebo o vědě poznání nadmyslových světů, setkáváme se ještě s četnými předsudky a překážkami. Je to pochopitelné. Neboť kdo zná duchovní vývoj posledních let nebo desetiletí, musí si přiznat, že tento duchovní vývoj měl značný odpor k tomu, aby připustil v nějakém smyslu bádání o nadmyslovém světě. Když se nyní dokonce požaduje, aby toto bádání v celé své formě, v celém svém tónu neslo vědecký charakter a stavělo se vedle jiných vědeckých úvah, potom jsou tyto předsudky tím větší. Musíme ovšem připustit, že v našem duchovním životě vzrostla potřeba obracet pohled vzhůru do nadmyslových světů, aby se z tohoto poznání nasával smysl a porozumění pro celý lidský život a také pro získání síly v našem tak složitém životě vzhledem k požadavkům zevního světa. Je zde stále vzrůstající touha po poznání nadmyslových světů.

Ale na druhé straně se nedá popřít, že současný člověk, když je prostupován tím, co jinak platí v naší současnosti jako směřodlatné k dosažení chápání života, pak i na duchovní vědu klade vědecký nárok; v určitém vztahu vyžaduje vědecké zdůvodnění. Nyní musíme připustit, že v naší současnosti existují četné kruhy, které ze stanoviska současné vědy zcela popírají jakýkoli nárok na vědecké pozorování nadmyslových světů. Když se podíváme, jak toto popírání probíhá, může nám být nápadné, že se v tomto vztahu zaujímají zcela rozdílná stanoviska, která ale nalézají četné zástupce právě v naší době u těch, kteří mají tendenci vyrůst ze starých tradic, jež zde jsou, aby uspokojili nadmyslové potřeby. Jedni říkají: Co může podat zevní věda ve svých různých odvětvích, co podává zejména dnes tak obdivuhodná přírodní věda, to by stačilo, aby člověku poskytlo uspokojující obraz světa, který může vyhovovat každé touze po světovém názoru. Jen tento světový názor by mohl platit - tak se říká v těchto kruzích, názor, který prostě shrnuje přírodovědecké nebo jiné vědecky uznávané výsledky, aby z jejich celku si mohl utvořit obraz o vyřešení světových záhad. Naproti tomu jiní říkají: Na základě dnešních věd a myšlenek, si sice můžeme utvořit obraz o tom, co může spočívat v podstatě zevních jevů; avšak tento obraz nepostačuje neuhastitelné potřebě lidské duše po poznání. Všechno, co můžeme vědět o světě pouze pomocí zevní vědy, nám přímo dokazuje, jak málo tato zevní věda může nějak odpovědět na skutečné, velké, záhadné otázky bytí. Přesné a podrobné poznání zevní vědy všude poukazuje na základy toho, co podává tato věda sama. A v těchto kruzích jsou také takoví, kteří sice připouštějí, že zevní věda nikdy nestačí na to, aby získala uspokojivý obraz rozřešení záhad světa, kteří se ale přidržíjí toho, že člověk je právě ve své schopnosti poznání omezen. Takže - i když se připouští, že všude se nacházejí poukazy na nadmyslnost - přesto by člověk ve vědeckém vztahu přestoupil hra

nice svých schopností a svého poznání, kdyby chtěl vniknout do tohoto nadmyslového světa.

Tak vidíme, že přímo i z kruhů, ve kterých se ve všeobecnějším smyslu pěstují tzv. spirituální vědy, narůstají předsudky a překážky proti této zde míněné duchovní vědě neboli anthroposofii. Na začátku této řady přednášek bude tudíž nutné podat jistý program o možnosti vztahu člověka k nadmyslovým světům.

Že člověk musí mít takový vztah k nadmyslovým světům, a že jen nemůže se svými běžnými poznávacími schopnostmi proniknout do těchto nadmyslových světů, to v podstatě opatrnější duchové vždy připouštěli i v novějších vrcholných údobích přírodní vědy. Opatrnější myslitelé a badatelé vždy připouštěli, že to není libovůle lidské duše z toho, co podává zevní věda, vyvozovat, že všechno v našem okolí posléze přece jen poukazuje na nadmyslový svět. Z četné řady skutečností poukáží na jednu starší a jednu novější skutečnost a tím uvedu to, co potom v dalších přednáškách také bude pomocí vlastního duchovně-vědeckého bádání vysvětleno.

Uvedu nejprve to, že věda v posledních desetiletích u těch, kteří ji skutečně znají, nevedla k popírání duchovních světů. V současnosti musí se alespoň v omezeném měřítku připustit nadmyslové poznatky, a tím je vlivem této přísné vědy v nejvážnějším smyslu vyvráceno, co dnes zastupuje materialistický nebo monistický světový názor.

Poukáží nejprve na starší skutečnost: Jistý badatel, který stál uprostřed všeho toho, co se dá nazvat pěstováním moderní přírodní vědy, badatel, který v těsně ohraničeném speciálním oboru vykonal mnohé, který si ale také zachoval otevřený pohled pro všechno, co může poskytnout zevní věda. Tento badatel řekl jednou následující památná slova: Podivuhodný je obraz, který dnes může přírodní věda podat o tom, co je základem hmotných účinků a přírodních sil v teoriích o četných účincích atomů, které dnes přírodní věda hájí. Ale - říká tento badatel, a chci to zdůraznit jen jako skutečnost - bylo by neblahým klamem věřit, že ve všem, co může nabídnout přírodní věda jako své názory, své teorie, spočívá něco, co by mohlo vylučovat metafyzickou potřebu - to znamená potřebu, kterou má lidská duše po poznání nadmyslového světa nebo alespoň po předpokladu jsoucnosti nadmyslového světa. Bylo by neblahým omylem, kdyby se věřilo tomu, co může poskytnout přírodní věda - a kdyby to proniklo i do atomistického světa - což odpovídá zevnímu názoru, a ten by musel mít pokaždé o tomto názoru nejpádnější důvod. K výroku tohoto přírodovědce došlo, když méně přísní myslitelé, tedy ti - smím-li použít tohoto výrazu - rázní útočníci moderní přírodovědy, kteří oslavovali ony myšlenky, jež chtěly vyloučit každou myšlenku člověka na nadmyslový svět. - To nebyl projev přírodovědce,

kteř byl snad nakažen nějakou mystikou. Výtok, kteř jsem právě uvedl, je z roku 1867, z ranních červánků materialistu ke přírodní vědě minulého století, ve vídeňské Akademii věd a pochází od proslulého klinika a šířitele nové cesty lékařské vědy, Karla von Rokitsansky. A co řekl, to připustí ten, kdo zná celou povahu a nejvnitřnější charakter přírodní vědy.

Chtěl bych se zmínit ještě o jedné skutečnosti. Kdo by nevěřil, že dnes jedna věda vděčí ryze zevnímu pokusnému bádání více než těm myslitelům, kteří toto bádání založili na zevních zkoumáních a pokusech, totiž fyzika? A co by mohlo spíš než fyzikální vymoženosti naší doby na jedné straně být uvedeno jako charakteristické pro přírodovědecké myšlení současnosti! A na druhé straně se vždy znovu předkládá, když měla být vyvrácena, možnost, že by člověk měl něco společného se záležitostí nadsmyslového světa. Kdyby přece nyní vyslovil fyzik: Současnému fyzikálnímu myšlení musí být dán prostor, neboť přinejmenším nescetné skutečnosti a výsledky bádání nasvědčují tomu, že četné naděje závisí právě na ryze přírodovědeckém způsobu uvažování v posledních desetiletích, totiž představa materialisticky myšleného světového éteru, na něž se pohlíželo celá léta jako na jakýsi kouzelný prostředek pro veškeré zevní přírodní jevy. Neboť jevy jako světlo, teplo, elektřina atd. měly být vysvětlovány jen tak, že za tím, co vidí naše oči a co vnímají naše smysly, byl hypoteticky přijat tzv. světový éter jako nejjemnější látka, ze které se musí všechno vysvětlit. A když představa tohoto světového éteru byla materialistická, bez rozpaků se mu také připisovalo, že jednou přece se musí přijít na to, že vlivem nějakých pochodů v tomto materialistickém éteru, kteřý naplňuje nás samé, musí mít svůj původ také duchovní nadsmyslové zážitky člověka. Pro všechno, co se jinak připisuje nadsmyslovému duchovnímu světu, by byl tento materiální éter jakýmsi kouzelníkem a vykladačem. Kdyby teď přišel fyzik a řekl by, že určité věci ve fyzickém bádání nás nutí k tomu myslet na to, že se musí připustit taková souvislost přírodních sil, vlivem kterých se prokáže jako možné, že bez předpokladu hmotného světelného éteru by mohly prostorem pronikat světelné paprsky? Nebo kdyby tento fyzik řekl, že na podkladě určitých skutečností se již musí připustit, že se světelné vlny šíří prostorem bez hmotného nositele... A kdyby tento fyzik dále řekl: Toto se prohřešuje proti každému mechanickému vysvětlování přírody; ale když k tomu fyzické skutečnosti vyzývají, potom právě je mechanické nazírání na přírodu neudržitelné... A kdyby šel dále a řekl by: Co se dá potom dosadit místo toho, co tak dlouho věda připouštěla jako světový éter v materialistickém smyslu? Potom se musí místo toho dosadit něco, čemu se především nemusí připisovat žádná hmotná vlastnost. Místo tohoto světového éteru se musí dosadit něco velmi pozoruhodného a musím to zdůrazňovat vždy znovu a znovu. Ve smyslu dnešní fyziky se místo světového éteru

musí dosadit něco velmi pozoi uhodného Totiž místo éteru, který měl dosud přenášet světlo prostojem, mají se nyní dosadit matematické rovnice. To jsou myšlenky, myšlenkové útvary... A co se zde přenáší ve smyslu myšlenkových útvarů, to má pokračovat nikoli hmotou, nýbrž-jak se učeně praví-vakuum, prázdným prostorem. Ve vztahu ke světlu, které není vázáno na žádnou hmotnou látku, označuje toto fyzika za nutné.

Kdyby to před nějakým časem někdo řekl, v době, kdy ve světových názorech panovala materialistická nebo monistická záplava, tu by se pravděpodobně předpokládalo, že to je také jeden ze zvrácených zástupců duchovního světového názoru; neboť jen takový člověk by mohl tvrdit, že světlo plyne prostorem. To však nevyslovil nějaký mystik. Nebylo to řečeno na nějaké schůzi, kde se může lidem předkládat všechno možné, nýbrž pravil to fyzik berlínské univerzity Max Plaňek v září r. 1910 na 82. shromáždění přírodovědců v Königsberku. To je skutečnost, která má mnohem větší význam než událost předešlá. A sice z toho důvodu, že jsme nejen doznali, co jsme slyšeli od klinika Karl von Rokitansky, že totiž příroda sama všude poukazuje na nadsmyslový svět, nýbrž, že vlivem myšlenek, jež má fyzik, které se matematickými znaky skutečně píší na papír, je znázorňováno něco, co není vázáno na žádného materiálního nositele. To znamená, že jsme nejen doznali, že někde v neznámu žijí čisté myšlenky, to znamená duchovní myšlenky. Je to něco, co se nese prostorem nejen hmotně, nýbrž nadsmyslově.

Takto vidíme vědu, jak se dostává k oné bráně, kde se nesmí jen spokojit s tím, že deklaruje, že může existovat nadsmyslový svět, ale lidské poznání nemůže do něj proniknout. Nýbrž nyní stojí před branou, kdy myšlenky, které věda sama produkuje, vztahují se nejen k zevnímu světu, který se skládá z látky a je prostoupen hmotou; poznatky, které máme, vztahují se k duchovnu, nadsmyslnu! Kdo skutečně zná vývoj vědy, pro toho na základě našich dobových poměrů je podán důkaz, že je zpátečnictvím říkat, že se nadsmyslové poznání ve vědě nemůže dožadovat platnosti. A nesmí se také potom jako na tak fantastické pohlízet na to, když ten, jenž stojí na půdě duchovní vědy, musí říci: Takovými doznáními získá právě věda teprve cestu, která vždy musí vést dále. Neboť věci se vyvíjejí především ze svých počátků k uznání reality toho, čeho člověk může dosáhnout ve vlastních silách poznání ve vztahu k nadsmyslovému světu.

Chce-li člověk proniknout do nadsmyslového světa, potom se dnes zpočátku obrací - a v určitých oblastech se vždy obracel - na to, co se nazývá pozorováním myšlenek světa. Nemusíme ani používat slova filosofie. To podstatné, co člověk potřebuje, je pozorování myšlenek. Neboť se brzy ukáže, že pouhým zevním nazíráním, byť bylo sebevíce vědecké, nemůže dospět k základům, které tkví v podstatě věcí. Tehdy se člověk obrací k pozorování myšlenek a uvnitř myšle-

nek se snaží učinit si obraz o rozluštění světových záhad. Na takový postup činit si představu o tom, co je základem světa, je odkázán i ten, kdo chce navrhovat obraz světa pouze ze skutečností daných hmotou. Vždyť z myšlenek vzešlo i všechno to, čím např. Ernst Haeckel přispívá k obrazu světa, ačkoli se opírá o zevní vědecké poznání. Zda se někdo více nebo méně opírá o to, co podává zevní věda, nebo zda věda dospívá k idealistickému nebo spirituálnímu obrazu světa; v obou případech se musí sáhnout k myšlence. A tato myšlenka má jednu zvláštnost, když se jí oddáváme. Jakou zvláštnost má tato myšlenka, to plyne ze skutečnosti, jak mnoho lidí pociťuje jako nesympatické nebo přinejmenším nepohodlné myšlenkové bádání, filosofické přemýšlení. Vždyť přece filosofie existovala od staré řecké doby. Ale nejen studenti v potu tváře z přinucení hloubali o tom, co poskytovalo přemýšlení o záhadách světa, nýbrž je tomu také tak, že mnoho lidí, kteří z celé vroucnosti svého srdce, snad z hluboké náboženské potřeby, aby našli mír a harmonii ve své duši a sílu pro život, nebo ze živé potřeby chce dosáhnout vysvětlení toho, co může podat objasnění života, shledává příliš suché a střízlivé a příliš abstraktní a nepohodlné, co uvádějí teoretické knihy a filosofie o rozřešení záhad světa. Kdo je plný života, kdo je praktik a cítí se přitahován tím, co život bezprostředně poskytuje, bude se snadno cítit odsuzován střízlivostí a abstraktností mnohých spisů a přednášek, které pomocí myšlenkové práce chtějí vystoupit do nadsmyslových světů. S tím se setkáváme v nejširších kruzích. A jak jsou občas oslňující filosofické systémy o světových záhadách pro ty, kteří vlivem předpokladů svého života dosáhnou přiměřeného stavu pro sledování filosofického prvku, tak neřešitelné jsou takové cesty pro člověka, který stojí uprostřed života a tvůrčí činnosti a práce. Přesto ti, kteří na základě vážného nutkání po poznání vytvořili adekvátní soustavy myšlenek, aby pronikli do záhad světa, cítili tak, že pravili: Touto myšlenkovou prací je dán obraz toho, co je podkladem světa jako nadsmyslové skutečnosti, jako vlastní základy světa. A kdo je schopen obdivovat, co dokázali v tomto vztahu myslitelé nejen v nedávných, ale také ve starších dobách, ten ví, co bylo vykonáno nejen z lidského důmyslu, nýbrž z lidské obětavosti, aby touto cestou pronikly myšlenky do světa. A ten potom také ví, jak za určitých předpokladů můžeme pociťovat hluboké uspokojení nad vyřešením světových záhad z filosofických myšlenkových staveb a systémů idejí velkých myslitelů. Ty naprosto nejsou pouze abstraktní, nýbrž jsou, přesto, že se jeví také abstraktní, napsané krví, s veškerou vroucností duše.

Avšak jedno nemůže být popřeno, jde-li o tyto filosofické soustavy. Jedno, co ovšem nemůže pociťovat ten, kdo se buď narodil filosofem nebo kdo může zažít svoji radost a spokojenost v abstraktních myšlenkách. To ale může pociťovat ten, kdo s vřelým srdcem, s celou svou lidskostí a hlubokou potřebou proniknout do nadsmyslového světa lpí na takové myšlenkové soustavě. Co takový člo

věk pociťuje, chtěl bych objasnit na příkladu myslitele, který potom zažil tragický osud, který ale v době, kdy vyslovil to, o čem má nyní být řeč, zabýval se naprosto bystře a současně důrazně velkými otázkami myšlenkového vyřešení záhad světa. Mám na mysli Friedricha Nietzscheho. Můžeme zcela pominout to, co se z něho stalo později. Co zde bude charakterizováno, spočívá v prvních letech jeho působení, kdy na basilejské univerzitě vypracoval přednášky, které potom vyšly v jeho pozůstalém díle, přednášky o řeckých myslitelích s názvem Filosofie v tragickém věku Řeků, tzn. před Sokratem, kde nás obzvláště zajímají myslitelé jako Thales, Héraklés, Parmenidés. Zde vidíme, jak z tvořivého řeckého světového názoru a z řecké kultury, která vsutku byla naplněna bezprostředním životem, vznikla myšlenková stavba Parmenidova, která usilovala o proniknutí do duchovního světa ale tak, že Parmenidés, gigantický myslitel starého Řecka, se pozvedl ze starého šťavnatého řeckého světa k abstraktní myšlence prabytí a pranebytí. Nejen člověka, který stojí uprostřed praktického života, jímá děs, když někdo, aby se dostal vzhůru do nadmyslových světů, sahá po tak vyluhovaných myšlenkách, po takových abstrakcích, jako jsou „bytí“, „prabytí“, „pranebytí“. I ten, kdo je jinak zvyklý zabývat se filosofickými otázkami bytí, si řekne: Jednomu by zhoustla krev v žilách, když pozoruje, jak nějaký člověk se dostává k takovým myšlenkám, ze kterých je všechno živé vymačkáno jako šťáva z citrónu, k myšlenkám, které jsou pro druhé lidi příliš střízlivé, suché a abstraktní. A tato kapitola Nietzscheho zvláště zajímala, protože se zde ukazuje, jak se myslitel bezprostředně ze života pozvedá k abstraktnímu myšlenkovému světu. Tak bezbarvou, bez duše, tak zcela obnaženou, bez toho, po čem touží srdce, shledával Nietzsche tuto myšlenku, jak šiji Parmenidés tehdy vymyslel! A přesto: Kdo se nyní ve smyslu poznání nadmyslového světa zabývá duchovní vědou, jak zde má být zastupována, ten chápe, když takový člověk mluví o tom, že jednomu by mohla ztuhnout krev v žilách z těchto vysušených abstrakcí, z těchto až k nejzazší abstrakci přivedených myšlenek! A když takový člověk předvádí, že i ty nejpodivuhodnější myšlenkové stavby, jako např. Hegelovy, jsou něco, co nás nechává chladným, máme pocit: Jak chceš tento svět, který-jak to známe z všedního života - se nás tak živě týká, uchopit s pavučinou myšlenkové sítě, kterou zde spřádáš! Avšak přece: V takovém pocitu právě spočívá zárodek toho, co musí být v lidské duši, má-li být sjednán vztah člověka k nadmyslovým světům.

Člověk - byt' by to byl největší filosof a největší myslitel - který s určitou zálibou spřádá myšlenkové soustavy, kdo dovede přistupovat k abstrakcím a říká si: V těchto abstrakcích mám pravdu o věcech světa. Tento člověk se dostává v takových myšlenkách jen k tomu, - byt' by byly jako pavučina a sebeabstraktnější - aby namaloval pouze obraz, o němž si musíme říci: Je to obraz, který však nemůže vyčerpat celé bohatství toho, co musí být základem světa. Kdo jako myslitel vytvoří takový obraz světa, byt' by se líbil a naplňoval pohodou a uspokojením,

člověk, který stojí v životě, má právo si říci: Taková myšlenková stavba nemůže vyčerpat úplný život a tím ani základy života.

Člověk, který chce najít cestu do duchovního světa, musí tuto myšlenkovou stavbu vybudovat zcela zvláštním způsobem. Musí ji zesílit, musí ji sledovat do jejích posledních důsledků. Všechno zevrubně a všechny jednotlivosti najde v knize Jak dosáhneme poznání vyšších světů? Zde může jít pouze o to naznačit nejdůležitější hlediska o cestě, kterou se musí ubírat člověk, chce-li dospět ke skutečným poznatkům o nadmyslovém světě. Zde si musí říci: Každý může pociťovat, když se zabývá pouhými myšlenkovými stavbami, že se ho zmocní chlad, že mu je tak, jakoby se nepřibližoval, nýbrž vzdaloval od plnokrevného života, jakoby skutečně vymačkal šťávu ze života jako z citrónu. Můžeme však pociťovat také ještě něco jiného: Musíme umět cítit, jak přece opět můžeme pociťovat náruživost a nadšení ke křesťálové jasnosti a k obdivuhodné architektonice stavby myšlenek, jak můžeme nepochybným způsobem říci: Co je zdánlivě tak abstraktní, to jsou přesto největší výsledky myšlenek, které může člověk v sobě prožívat a které mu ukazují, jak myšlenková tvorba vládne světem. Tak musíme vnášet vzhůru do světů nadšení, cit a pocit, které pro jejich abstrakci se mohou jevit prázdné, musíme se umět nadchnout pro to, co se nám jeví jako myšlenkové světlo, když se do něho pozvedáme. Myslitel, který pouze myslí a nemůže pociťovat nadšení vlivem myšlenek, které tkají ve světech, nikdy nemůže skutečně proniknout do nadmyslového světa.

Avšak to je pouze jedna stránka toho, co musíme pociťovat, chceme-li zjednat vztahy k nadmyslnu. Jiná je zkušenost těch, kteří se stali duchovními badateli: Ze jsme totiž vystoupili k myšlence, ale cítíme něco, jako kdybychom ztratili pevnou půdu pod nohama, jako kdybychom stáli nad propastí. Dokud se nám myšlenky líbí, dokud se cítíme pevní v myšlenkách, dostaneme se vzhůru do nadmyslového světa. Teprve když ve sledování myšlenek pociťujeme něco, co obsahuje dvojí srovnání: Jakoby byla ztracena půda pod nohama a my se museli vznášet v prázdnotě, nebo kdybychom viděli nad sebou rozklenutou oblohu a potom jsme přišli na to, že modrá obloha není vůbec modrou oblohou, nýbrž ty sám, jehož schopnost vidění nedosahuje tak daleko, obklopuješ vesmír modrou oblohou. A vskutku to jde donekonečna a ty se musíš skutečně ptát: Kde je pevný bod? Teprve když zároveň s pocitem vnitřní nejistoty pociťujeme to, s čím si omezujeme pohled a současně vyvoláváme tušení o určitém nekonečnu a pak si tento pocit představujeme vystupňovaný - teprve potom můžeme pociťovat něco z toho, co musí s veškerou silou cítit ten, kdo vytváří myšlenky o souvislostech světa. Ale vlivem těchto myšlenek chce proniknout do živého pociťování duchovních skutečností a duchovních bytostí; potom vnímá, jako kdyby si sám svými myšlenkami zamezoval cestu ke světům, kde žijí duchovní bytosti, kde působí duch.

O čem jsem vám vyprávěl, to není snad fantasticky vykonstruováno, není to také čerpáno z myšlenek: Je to zážitek všech, kteří hledali cestu do nadsmyslových světů. Může se stát zážitkem, který je popsán v knize Jak dosáhneme poznání vyšších světů? Co jsem charakterizoval jako pocit, to se určitým způsobem stupňuje. A stupňuje se u toho, kdo v pravém smyslu slova jde stezkou poznání, až k pocitu spřízněnému s tím, co člověk zná ve všedním životě jako strach, jako pocit nejistoty, jenž by se dal charakterizovat jako kdybychom nevěděli, kde stojíme, jako kdybychom nevěděli, kam letíme, nebo jako bychom nevěděli, kde jsme. Jenže tento pocit se nesmí úplně vytríbit. Musí zůstat téměř v hloubi naší duše; jedině potom můžeme proniknout do nadsmyslového světa. Tento pocit musí být ihned přezářen tím, co se dá srovnat s pocitem odvahy a činorodosti, s rozvojem vůle. Člověk musí v sobě postřehnout něco, co může v sobě pedagogickou sebevýchovou vypěstovat a pomalu, trpělivě pokračovat, když častěji přichází k poznatku: Pracuješ nejen na tom, nebo si vytkneš dělat to, k čemu máš zevní pohnutku, k čemu jsi tím nebo oním vybízen. Stanovíš si ideál ze svých vlastních myšlenek to nebo ono učinit a neztratit přitom myšlenku a k tomu neústupnou vůli. - Když toto prožijeme v životě častěji - dokonce to soustavně vyvíjíme - potom získáváme představu, kterou nemůžeme obdržet ze žádného zevního světa a ze žádného zevního názoru, kterou však můžeme vyvodit z hlubších základů duše. Když můžeme tento pocit vyvinout v okamžiku, kdy se pozvedáme k čistým myšlenkám smysly nezatíženými ze zevního světa, když se upřeně nedíváme na to, co nám poskytují oči a uši atd., jestliže se tomuto pocitu oddáváme vždy znovu, potom se v nás vytváří něco, co musíme zažít, avšak co můžeme zažít, právě tak jako můžeme zažít fyzikální nebo chemický pokus. V samočinném pokusu duše můžeme zažít něco, co souvisí s osvobozením od každého názoru a poznání, kterého lze dosáhnout jen nástrojem tělesnosti, osvobozením od fyzického těla a pronikáním ven do onoho světa, o němž můžeme pouze spřádat myšlenkové sítě. A skutečně není zde to, co mnoho lidí zná pouze jako vystupování mimo sebe, co zná o experimentu, jenž ničí lidské vědomí, nýbrž je zde osvobození od toho, co znamená smyslové bytí a smyslové nazírání. Člověk prostupuje svou vlastní bytost, o níž ví, že vůči tělesnosti má samostatnou realitu, do světa, který musí být zván nadsmyslovým, protože jej prožíváme jako nadsmyslový. A když někdo řekne: To si můžeš domýšlet, pak přirozeně zase ničím jiným než logickými možnostmi a důvody můžeme poskytnout názor na to, co prožíváme v nadsmyslových světech a co je člověk jako nadsmyslová bytost. Kdo však pronikne do nadsmyslového světa, ten ví, že charakterizovanou cestou dospěje k realitě nadsmyslového způsobu, který je ve své skutečnosti právě tak jasný a o kterém stejně tak ví, že to není nic fantastického, jako to ví o zevním smyslovém světě.

Co jsem vylíčil o nadsmyslovém světě, je pouze jeden směr, jímž se musíme ubírat, máme-li získat vztah k nadsmyslovým světům. Je ještě něco jiného. Co

jsem vylíčil, je cesta myšlením, čemu v řeči duchovní vědy říkáme meditace; klidná, tichá, ale citem a vjemem prostupovaná meditace, zahlobnutí do vnitřních zážitků duševních myšlenek. To je jeden směr. Druhý směr je ten, jímž může člověk zažít něco, co se liší ode všech myšlenkových zážitků. Všechny myšlenkové zážitky jsou takové, že když je vlastníme, máme něco suchého, abstraktního, neosobního, něco, vůči čemuž cítíme ztuhlou krev proto, že nás činí tak cizí vůči bezprostřednímu životu. Musíme to cítit, aby takové pocity, jaké byly právě charakterizovány, byly vnášeny do myšlenkového prohloubení, do meditace. Zjistíme, že když pomocí myšlenek vystupujeme k duchovní bytosti, dostáváme se do nadsmyslového světa. Ale musí vzniknout otázka: Může se člověk dostat pouze cestou myšlenky do reality, do skutečnosti?

Abychom zodpověděli tuto otázku, musíme poukázat na jinou stránku vztahu člověka k nadsmyslovým světům. Jak člověk téká ve světových dálavách, ve sférách prostoru, tak také může vnikat do vlastní bytosti. Potom ovšem přichází k něčemu, co ho odvádí od myšlenky právě tak, jak její teď charakterizovaná cesta přivedla k myšlence, a jak materialistická věda o myšlení, o které hned promluvíme, odvádí od myšlenky. Materialistická věda o myšlení ukazuje, že myšlení je vázáno na proces v mozku, že všude ve světě se nenalézá žádné jiné myšlení než to, které je vázáno na mozek. Ale když se člověk vrací od myšlení k sobě samému a ujasní si to a vidí, jak myšlenky a celý jeho duchovní život vystupují jako pěnové bubliny z hlubin moře jeho duševního života, potom může prožít to, z čeho myšlenka teprve vzniká. Dostává se sice hluboká nespokojenost, kterou pociťuje ten, jenž má pochopení pro otázku po pravém smyslu života, jestliže by myšlenky měly být pěnové útvary na povrchu vlnícího se moře duševního života! Neboť kdyby jimi byly, potom by neměl svět smysl: To je citový zážitek pro toho, kdo chápe smysl života. Ale mělo být pouze charakterizováno, jak se jiným směrem dostáváme k něčemu, co je osvobozeno od abstraktní myšlenky, a jak tento druhý způsob, který nás odkazuje na naši vlastní bytost a je osvobozen od myšlenky, nemá všechno to, co bylo právě líčeno jako abstraktní, střízlivé, suché rozumové poznání vědy o myšlení.

Co nám takto podává druhý směr, to je mystické prožívání. Člověk, který se ponoří do svého vlastního citového světa, usiluje o pravé sebepoznání. Může se dostat do stavu odvrácení pohledu od toho, co nás ve světě obklopuje. Dostává se tam, kam se dostávali velcí mystikové. Rozhlédneme-li se po těchto mysticích, zaslechneme jejich hlas, že to nejvyšší, co si představují jako božské, jež řídí svět, prožívají ve svém vlastním nitru. V nitru člověka žije také jiskra Boží. To je to, co např. stále znovu prochází úvahami mistra Eckharta, Jana Taulera a mnoha jiných. To je bezprostřední mystické prožívání. Ale něco, co je charakteristické, vždy prokazuje takové mystické prožívání. A to je přece něco, co pokaždé uvádějí odpůrci významu takového mystického prožívání pro lidstvo. Toto mystic-

ké prožívání má něco individuálního, něco zcela osobního. A kdo takto pronikne do toho, co můžeme prožít v základech duše jako božskou jiskru, která nám objasňuje svět s jeho nejvnitřnějšími základy, a právě ten, kdo toto prožívá nejsilněji, řekne: To je vnitřní prožívání takové hloubky a šíře, že lidské pojmy, které mohou platit jinde, naprosto nejsou schopné jinde platit; naprosto nejsou schopné vyjádřit to, co takto prožíváme. Právě ti nejhlubší mystikové budou zajedno, že se vůbec nemůže v myšlenkách, neku-li slovy vyjádřit, že veškerý myšlenkový život je neschopný vůči hlubinám božského, jež můžeme prožít v hlubinách vlastního zážitku, kdy se cítíme zajedno s tím, co jako božské pulzuje světem, když je nám z vnitřního přesvědčení jasné, co svět protkává. Zažít se to může - řeknou mystikové - ale v myšlenkách se to vyjádřit nedá. Nemůže se to tedy jiným sdělit obvyklými představami; záhadu světa může prožít jen každý jednotlivě osobně.

Zde se totiž setkáváme s tím, o čem v myšlenkách věříme, že to máme jako své vlastní myšlenky. Avšak s tím, o čem věříme, že je to jako naše vlastní, je zase spojeno to, s čím se skutečně nemůžeme dostat k božskému obsahu světa. Dočtete se o tom u všech mystiků, kteří to popsali: Zde se dostává duše k vnitřním nepřítelům. Potom už člověk nemůže říci: Cítím-li vystupovat to či ono, cítím-li vystupovat tu či onu vášeň, prožívám-li to či ono, potom to stojí v mé vlastní moci. Ne! Potom to člověku připadá, jako by byl uchopen vnitřními nepříteli, jako by byl vnitřně trápen mocnostmi, kterým zatím nemůže čelit, kterým však musí čelit, chce-li prolomit hradbu, jež ho dělí od jeho vnitřní nejhlubší bytosti a tím od vnitřní světové bytosti. Potom začíná, což je více než to, co chápe myšlením, ve vlastním nitru pociťovat jako něco, co sice vystupuje z něho samého, co se však vylévá přes vlastní bytost. A přichází k nutnosti vzhledem ke všemu, co shledá jako hodné poznání, hledat síly, kterými toto překonává. Zde zase musí prostupovat mystika určité city. Neboť když mystikové pouze zdůrazňují: Stačí, když vnikneš do sebe, potom zažiješ Boha - potom by to byla zase spokojenost se sebou samým, že vstupujeme do sebe, jako spokojenost se sebou samým, že žijeme v myšlenkách a idejích. Když ale chceme dospět k realitě, pak musíme prožít něco, co vytváří zcela určitý způsob citění, který by se dal definovat následujícím způsobem: Mnohý z vás to shledá potvrzeno již svým vlastním všedním životem. Všichni známe bolesti, známe utrpení. Nejprve vyjdeme z utrpení, které můžeme poznat nejsnadněji. Každý ví, jak strastiplné se mohou stát fyzické bolesti a utrpení. Ale snad také ví, že když se bolest stále více stupňuje, existuje stadium síly bolesti, že může přejít do stavu určité blaženosti - dokonce slasti. Toho bylo využíváno tam, kde lidé, kteří se měli přiblížit ke zdroji bytí, byli trápeni tak, že bolest zesílila natolik, že se zvrátila v opak. Jsou takové stavy, při nichž se pociťuje bolest tak, že se vynořuje něco jako určitý druh slasti a blaženosti. Nikoli totéž, ale něco podobného musí pociťovat ten, kdo se no

ří do svého nitra, kde všechno, co se staví k němu nepřátelsky, s veškerou silou překonává. Nabýváme o tom představu, když čteme mystiky, kteří popisují, jak se namáhali bojovat proti všem svodům vášně a sobectví. Sobectví a vášně nesmírně narůstají. Je to ještě mělké vstupování do sebe, když nepocitujeme, jak vášně a sobectví rostou jako naši nepřátelé. Když najdeme sílu rozprášit, roztržít stavy svodů, potom vnikneme do hlubin duše, kde začíná podsmyslový život duše, ale také směřuje nad pouhý smyslový život. Ale tyto vylíčené věci se nesmí chápat v triviálním smyslu. Potom můžeme snadno říci, že to jsou subjektivní zážitky, jimiž nepřicházíme ke skutečnému poznání. Jsou-li však chápány tak, jak jsou míněny, potom víme: Když vstoupíme dolů do vlastního nitra a musíme vytvářet velké síly překonávání, potom se dostáváme k něčemu, co neplatí pouze pro jednoho nebo druhého člověka, nýbrž co může prožít každý při svém vstupu do nadsmyslového světa.

Když lidé jednou vstoupí takovou cestou do nadsmyslového světa, potom vědí zcela přesně, že člověk má vztah ke světu, který je nadřazený světu nad tím světem, jež mohou poskytnout smysly, obyčejný rozum a rozmysl, a že člověk s celým svým bytím má své kořeny ve světě, který nevzniká a nezaniká jako smyslový svět, nýbrž vůči kterému je věčný.

Dnes záleželo na tom vylíčit vztah člověka k nadsmyslovému světu. V příští přednášce promluvíme o tom, jak člověk může o nejdůležitějších záležitostech, o všech tužbách a o všem, co je nám v životě blízké, dosáhnout takového vědeckého poznání, také o smrti a nesmrtnosti. A v průběhu přednášek se nám ukáže, že takové cesty, takové vztahy člověka k nadsmyslovým světům, dnes vylíčené, jsou přesně v tomtéž smyslu vědecké jako vědy fyzikální, chemická nebo biologická. Neboť co je obvyklá námitka, když se naráží na nemožnost takového poznání nadmyslna, je toto: Když zkoumáme síly, které má člověk k dispozici pro vědu, pro poznání, potom toto zkoumání ukazuje, že schopnosti poznání jsou u člověka omezené, že se nemůže tímto způsobem dostat do nadsmyslového světa. Avšak žádný vážný duchovní badatel, který tvrdí, že nadsmyslové světy jsou poznatelné ve stejném smyslu jako smyslový svět, nebude říkat, že to, co se obvykle rozumí silami poznání, když se mluví o nepochopitelnosti nadsmyslového světa pro člověka, by mohlo vést do nadsmyslového světa. Co filosofové, přírodní badatelé a monisté rozumějí silami poznání, když říkají: Lidské síly poznání musí se vyhybat světu, který může vést jediné k fantastice, o tom musí i skutečný duchovní badatel říci: To ovšem nemůže vést do nadsmyslového světa! A když sebe přísněji filosoficky zkoumáme, čeho může člověk dosáhnout, co mu je z obyčejných sil poznání k dispozici, pak přece jen musíme pokaždé odpovědět: Tyto síly poznání nejsou vhodné k tomu, aby vedly do nadsmyslového světa.

Naproti tomu všimněte si celého průběhu dnešního jednání. Uvidíte: Nikde se netvrdilo, že člověk s tím, čemu se ve filosofii nebo v přírodní vědě říká síly poznání, by mohl vniknout do nadmyslových světů. Ale bylo řečeno, že člověk musí nejprve projít cestu od stanoviska, kde stojí, k jinému stanovisku. A ze sil poznání, o kterých se právem říká, že nemohou vést do nadmyslového světa, musí vystoupit k jiným silám, ke kterým se vychová a které jsou potom vhodné k tomu, aby se mohly dostat do nadmyslového světa. Nakolik nebude správné tvrzení, že slepec může vidět barvy bez očí, tak je správné, že slepec, bude-li operován a zase může používat svých očí, může také pohlížet do světa barev. Nakolik má kantismus pravdu, že běžné lidské síly poznání nepostačují k poznání nadmyslna, tak je pravdou, že si člověk může osvojit síly poznání, kterými pak může vniknout do světů, o nichž se často věří, že jsou tak vzdálené. Duchovní věda nevychází z používání obvyklých sil poznání, nýbrž z těch sil, které si teprve musíme osvojit. A to je zároveň vrůstání člověka do nadmyslového světa.

Na jedné straně může člověk prohloubením myšlenek, meditací nalézt cestu do světových dálav a hlubin prostoru a spojit se s nadmyslovými světy, tak jako také na druhé straně pomocí toho, co spočívá hlouběji než obyčejné vědomí, pomocí svého vlastního duchovního prvku, s pronikáním obyčejných vrstev duševního života vstoupit do toho, co je nadmyslové nebo podmyslové, co se ale potom shoduje s tím, co nachází zevně. Neboť co člověk takto najde, jeví se (a další přednášky přinesou o tom důkazy) jako úzce spřízněné s člověkem. Když člověk najde cestu ven prohloubením myšlenek do dálav prostoru a světa a bere s sebou takové pocity a city, jak byly vylíčeny, potom se sice setká s cizími duchovními světy, ale přece s takovými, se kterými je spřízněn a z nichž pochází. A když najde cestu prostřednictvím sama sebe, potom vstoupí do duchovních světů, které také nelze obepínat obyčejným vědomím, které však zde reálně působí jako duchovní základy. Zde potom opět najde sebe sama. A když srovná, co najde ponořením do svého nitra a co najde rozšířením svého vědomí navenek, pak je to naprosto stejné: skutečnou duchovní bytost člověka, skutečný duchovní původ člověka. Je to otevření duchovních světů, z nichž - jak říká jeden ze starých mystiků - člověk pochází.

Potom může člověk z těchto světů, když je zpřístupní svému poznání, najít nejhlubší uspokojení, aby utišily nejvyšší tužby jeho duše, které zde jsou vlivem touhy po smyslu života, vlivem touhy po odpovědi na otázku: Co je to nejlepší na mně samém? Je jím to, co by zde muselo být ve zcela jiném smyslu než pouze v tom, co kolem mne existuje jako hmotný svět. Potom ale člověk najde také to, co potřebuje pro sílu k práci, k radosti ze života, dokonce k možnosti života a ke zdravému životu! Neboť všechno plyne z takového zahloubání se do světa, když se prostoupíme silami vnesenými z nejspodnějších hlubin naší duševní

bytosti, přinesených z dálav světů, abychom pevně stáli na půdě, na které pracujeme a můžeme poznat smysl bytí. A mohu-li shrnout to, co chtěla poskytnout dnešní úvaha a co má průkazně znít jako základní tón celou přednáškovou řadou o nadmyslových světech, chtěl bych předvést před vaši duši slova:

*V dalekých sirostech světa, poznává-li lidská bytost, v duševních hlubinách,
prožívání světové síly, tak dosáhne člověk správné vědění o světě pravým
sebepoznáním.*

*In weiten Weltenfernen Erkennend Menschenwesen, In Seelentiefen Erlebend
'Weltenkräfte, So erlangt der Mensch Rechtes Weltenwissen
Durch wahre Selbsterkenntnis.*